

Unitatea Bisericii. Natura și scopul ei*

† DANIEL,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

1. Actualitatea temei

Unitatea Bisericii este unul din articolele credinței ortodoxe, care este prezentată ca un atribut sau o notă fundamentală a Bisericii: „Cred întru **una, sfântă, sobornicească și apostolească** Biserică”. Înțelegerea unității Bisericii, realizarea și manifestarea ei la nivelul vieții concrete a Bisericii constituie o permanentă preocupare, atât în plan teologic și spiritual, cât și în cel pastoral-misionar.

Refacerea unității creștine, după veacuri de schisme și polemici, precum și expresia credibilă a unității Bisericii, la nivel local și universal, reprezintă de asemenea o grijă permanentă din punct de vedere teologic și pastoral-misionar, în special într-o societate care devine tot mai pluralistă, secularizată și divizată în plan spiritual. În ultimele decenii, teologi ortodocși ca George Florovsky, I. Karmiris, I. Zizioulas, Vladimir Lossky, Alex. Schmemmann și Dumitru Stăniloae au aprofundat tema unității Bisericii pe bazele teologiei patristice, adesea în dialog cu teologia romano-catolică ori protestantă¹, aducând prin aceasta, o contribuție ortodoxă majoră și recunoscută pe plan internațional. Reflecțiile lor asupra Bisericii sunt cunoscute ca o *eclesiologie a comuniunii euharistice*, în cazul lui Alexandru Schmemmann, J. Meyendorff, I. Zizioulas, Boris Bobrinskoy², și ca o *eclesiologie trinitară*, extinsă dincolo de Euharistie, în cazul Părintelui Dumitru Stăniloae³. Reflecțiile lor care privesc: ontologia persoanei la nivel trinitar

* Comunicare prezentată la Conferința teologică internațională cu tema „*Învățătura ortodoxă despre Biserica*”, care a avut loc la Moscova, între 17-20 noiembrie 2003.

¹ John Zizioulas, *Being as Communion*, Crestwood N.Y., St Vladimir's Seminary Press, 1985; Miroslav Volf, *After our Likeness. The Church as the Image of the Trinity*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 1998.

² A se vedea Pr. Prof. Boris Bobrinskoy, *Taina Bisericii*, Patmos, Cluj-Napoca, 2002, pp.138-148.

³ A se vedea Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, vol. I și II; idem, *Orthodoxe Dogmatik*, Einsiedeln, Benzinger, 1984; idem, *Trinitarian Relations and the Life of the Church*, în *Theology and the Church* 11-44, Crestwood, N.Y., St Vladimir's Seminary Press, 1980.

și antropologic, identificarea adevărului ființei cu comuniunea, unitatea dintre hristologie și pnevmatologie în constituirea Bisericii, relațiile trinitare în viața Bisericii și alte teme sunt de o mare importanță și prioritate în reînnoirea și misiunea Bisericii azi.

2. Natura și scopul unității eclesiale

Cât privește *natura și scopul unității eclesiale*, se poate observa o anumită convergență în teologia ortodoxă contemporană, în a afirma că Sfânta Treime constituie *sursa, modelul, suportul și scopul unității Bisericii*. Această convergență se bazează, pe de o parte, pe o exegeză neo-patristică a Sfintei Scripturi, iar pe de altă parte, pe un studiu mai intensiv și aprofundat al vieții sacramentale, liturgice și canonice a Bisericii Ortodoxe, ca sursă de reînnoire teologică în dialog cu cultura de astăzi.

Acest efort de reînnoire a teologiei academice în înțelegerea Bisericii, în general, și a unității ei, în special, pe baza sintezei neo-patristice trebuie continuat, deoarece el se află doar la început. O dovadă a acestei necesități sunt numeroasele manuale de teologie și alte scrieri teologice scrise în Biserica Ortodoxă astăzi care sunt încă influențate de vechea terminologie și viziune teologică scolastică occidentală.

Mai mult decât atât, teologia unității eclesiale de astăzi trebuie însoțită de o adâncire a înnoirii teologiei biblice, pastorale și liturgice, realizată într-o perspectivă inter-disciplinară, așa cum a fost ea prezentă în teologia patristică. În acest sens, dorim să reamintim faptul că *dogmele și canoanele Bisericii Ortodoxe au fost formulate și aprobate în Sinoade ecumenice de către teologi episcopi, păstori în eparhiile lor*, cu o adâncă înțelegere a responsabilității lor pastoral-misionare de a *menține unitatea Bisericii ca o necesitate pentru mântuirea turmei* cuvântătoare încredințate grijii lor pastorale. În același timp, Liturghiile euharistice au fost elaborate în comunități vii, unind rugăciunea cu reflecția teologică, dogma cu doxologia, unitatea Bisericii cu misiunea ei dinamică. Pe lângă sublinierea adevărului că Sfânta Treime este sursa, modelul, suportul și ținta (scopul) unității Bisericii, teologia ortodoxă de astăzi trebuie să articuleze relația dintre *unitatea Bisericii ca dar oferit de Dumnezeu și unitatea ei vizibilă ca datorie misionară a creștinilor* (cf. Ioan 17, 21-22).

Noul Testament ne învață că Sfânta Biserică este *„popor agonisit de Dumnezeu”* (II Corinteni 6, 16; I Petru 2, 9), *„Trupul lui Hristos”* (Efeseni 1, 22-23), *„Mireasa lui Hristos”* (II Corinteni 11, 2; Apocalipsă 22, 17), *„Templu al lui Dumnezeu”*, *„Templu al Duhului Sfânt”* (I Corinteni 3, 16; 6, 19-20), locuire (sălășluire) a Sfintei Treimi în persoanele umane (II Corinteni 13, 13; Efeseni 4, 18) sau că în Biserică *„este un singur Trup și un singur Duh, un Domn, o credință, un Botez, un Dumnezeu și Tată al tuturor Care este peste toate și prin toate și în toți”* (Efeseni 4, 4-6). Toate aceste expresii biblice ne arată că unitatea Bisericii este un dar al lui Dumnezeu, este prezența însăși a Sfintei Treimi în viața Bisericii. Pe de altă parte, reflecția misionar-teologică privind viața Bisericii nu poate ignora dificultățile care există în păstrarea, cultivarea și exprimarea darului

unității Bisericii, oferit de Dumnezeu. Cu alte cuvinte, cum relaționăm dogma unității Bisericii cu viața sacramentală și pastoral-misionară de astăzi. Teologia trebuie să ajute structurile eclesiale existente, practica vieții sacramentale și misionare să cultive și să exprime darul unității Bisericii, prezentând *noi metode spirituale de dialog, de comportament fratern și de cooperare misionară*. Spre exemplu, cunoscutul *Canon 34 apostolic*, scris în jurul anului 400 A.D., stipulează relația corectă dintre episcopii unui popor și primatul lor, ca o relație de *consultare reciprocă*, concluzionând că, în acest fel, „*Se va preamări Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt*”. Altfel spus, pentru a descoperi relevanța eclesiologiei trinitare, conținută în Sfânta Scriptură și exprimată de Sf. Părinți ai Bisericii la vremea lor, nu în tratate sistematice de eclesiologie, ci în viața sacramentală și în disciplina canonică a Bisericii, este necesară *descoperirea conținutului spiritual profund* al acestora și relația acestui conținut cu viața comunităților și persoanelor creștine astăzi. Dacă profundul conținut mistagogic al Sfintelor Taine, al ritualurilor liturgice și al disciplinei canonice nu este pus în evidență în mod creativ, există riscul ca unitatea Bisericii să imite unitatea instituțiilor seculare. În același timp, este necesar să se sublinieze permanent că unitatea Bisericii este *dar divin oferit în plinătatea sa*, însă cultivarea și manifestarea unității *depind de intensitatea credinței, a vieții spirituale și a luptei fiecărei comunități creștine și a fiecărei persoane pentru comuniune*.

Acest proces de asimilare sau de împrumutare a darului divin al unității este, în același timp, un proces dinamic de „edificare”, sau de creștere spirituală a Bisericii, pe temelia mărturisirii credinței că Hristos este „*Fiul lui Dumnezeu Celui Viu*” (cf. Matei 16, 16-18). Unitatea dinamică a Bisericii ca proces de maturizare sau de creștere spirituală în comuniune este strălucit exprimată de către Sf. Apostol Pavel în Epistola către Efeseni: „*zidiți pe temelia apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos. În El, toată zidirea bine încheșată crește spre a fi locaș sfânt în Domnul. În El ați fost zidiți împreună pentru a deveni un locaș al lui Dumnezeu întru Duhul*” (2, 20-22).

3. Manifestarea unității în comuniunea sfinților

Această unitate a Bisericii ca stare permanentă de comuniune a persoanelor umane distincte în relație cu Persoanele distincte ale Sfintei Treimi se manifestă mai ales *în viața sfinților*, care au înțeles că unitatea Bisericii se realizează mai întâi în inimile pline de Duhul lui Hristos, Care în același timp este Duhul Adevărului (cf. Ioan 15, 26) și Duhul Comuniunii (II Corinteni 13,13). Aceasta explică de ce în *Crezul niceo-constantinopolitan unitatea Bisericii este strâns legată de sfințenia Bisericii (Una Sancta)*. Duhul Sfânt creează comuniunea eclesială în adevărul credinței și al vieții ca și comuniune în Hristos, iar unitatea Bisericii este experiată ca dar al lui Dumnezeu *pe măsură ce creștinul crește în sfințenie prin smerenie și iubire*, prin eliberarea sa de autosuficiență și de complexul de superioritate-inferioritate.

În această perspectivă, lumina și practica eclesiologiei trinitare care are ca scop principal lucrarea de mântuire și de sfințire a credincioșilor prin „*harul*”

Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt” (II Corinteni 13, 13), constituie o *permanentă lucrare de vindecare* prin pocăință și iertare, prin reconciliere (împăcare) și ajutor fratern, într-o relație inseparabilă între adevăr și iubire (cf. Efeseni 4, 15), între luptă și biruință asupra păcatului și asupra puterilor demonice care distrug unitatea și pacea dintre oameni (cf. Efeseni 6, 13-18). Din acest motiv, comuniunea sfinților din generații și locuri diferite evidențiază în modul cel mai intens frumusețea și bogăția unității eclesiale.

4. Unitate sfântă în libertate responsabilă

Eclesiologia trinitară cere, de asemenea, o adâncire a *legăturii între unitate și libertate*, de vreme ce libertatea este o dimensiune constitutivă a ființei unei persoane. Chiar expresiile biblice „*Biserica – Trupul lui Hristos*” și „*Hristos – Capul Bisericii*” nu trebuie reduse ori interpretate într-un sens literal-biologic sau funcțional, deoarece componentele care formează Trupul mistic (tainic) al lui Hristos constituite în Duhul Sfânt sunt *persoane libere* care, prin harul Duhului Sfânt, intră în comuniune de iubire cu Persoanele Sfintei Treimi distincte, egale, libere și totuși unite. De vreme ce „*Domnul este Duh și unde este Duhul Domnului acolo este libertate*” (II Corinteni 3, 17), unitatea Bisericii este *comuniune liber acceptată*. Totuși e necesar să facem o distincție între *unitatea-comuniune*, pe de o parte, și *unitatea-constrângere*, pe de altă parte, după cum trebuie făcută distincție între *libertatea sectară* sau individualistă, care cauzează dezbinare, pe de o parte, și *libertatea eclesială*, ca liberă mișcare de reconciliere și comuniune, pe de altă parte.

În acest context, structurile eclesiale canonice și disciplinare au, de asemenea, un caracter spiritual-ascetic, *ca practică a libertății responsabile* care luptă împotriva atitudinilor *egoiste* individuale ori colective. Libertatea eclesială reală *nu confundă autonomia cu autosuficiența* sau cu autarhia, *nici ajutorul frătesc cu dominația asupra celorlalți, nici puterea iubirii cu iubirea de putere*. Deci, această libertate eclesială este rezultatul maturității spirituale, al unui efort permanent de sfințire a vieții, în primul rând prin rugăciune și prin practica poruncii iubirii fraterne.

De multe ori, însă, cunoaștem teoretic care este unitatea sacramentală și canonică normativă a Bisericii, dar *nu avem suficientă putere de a o păstra și de a o cultiva*. Aceasta explică, poate, de ce Domnul Iisus Hristos a vorbit despre unitatea Bisericii *în stare de rugăciune*, înainte de Pătimirea și Răstignirea Sa, cunoscând cât de greu este să fie menținută comuniunea iubirii într-o lume profund divizată de păcat ca lipsă de iubire și falsificare a adevărului. Iată de ce sunt atât de necesare: rugăciunea pentru unitate și unificarea tuturor prin rugăciune.

5. Unitate vie în comuniune pluriformă

Un alt aspect al unității Bisericii, legat oarecum de libertate, este *legătura dintre conținutul comun și pluralitatea exprimării sale*. Chiar și pe planul vieții

Sfintei Treimi (viața intratrinitară), *unitatea nu e uniformitate*, ci comuniune indivizibilă a Persoanelor divine, egale, libere și totuși *distincte*. În sânul Sfintei Treimi, *unitatea de origine vine din Persoana Tatălui*, Care naște pe Fiul și precede pe Duhul Sfânt; *unitatea de conținut comun este plinătatea ființei divine unice* pe care o conține fiecare Persoană divină, fără divizare ori diminuare. *Unitatea vieții în libertate este perihoreza-iubire*, adică dăruirea reciprocă și sălășluirea reciprocă a unei Persoane în celelalte, așa încât în Dumnezeu nu există relații exterioare, ci numai relații de interioritate (*inhabitare*) reciprocă (cf. Ioan 17, 21-22).

Viața divino-umană a lui Hristos unit cu Tatăl și cu Duhul Sfânt este comunicată Bisericii ca fiind viața ei adevărată: „*Prin El (Hristos), noi avem apropierea (intrarea) la Tatăl într-un singur Duh*” (Efeseni 2, 18). *Originea unității Bisericii este, deci, Sfânta Treime*, pentru că Întruparea Fiului Însuși este săvârșită prin cooperarea Tatălui și a Duhului (cf. Luca 1, 35), Botezul Domnului în Iordan este împlinit în prezența activă a Sfintei Treimi (cf. Matei 3, 16-17), iar Botezul celor ce devin creștini este incorporarea în Biserică și înfierea în comuniunea de viață a Sfintei Treimi (cf. Matei 28, 19-20). *Conținutul unității Bisericii este harul*, iar *unitatea vieții în libertate este iubirea* ca rod al harului. Deci, viața Bisericii, ca răspuns la iubirea Sfintei Treimi și ca rodire a acesteia în viața creștinului, face ca Biserica să fie *icoană sacramentală a iubirii Sfintei Treimi* și pregustare profetică ori anticipare a comuniunii depline în Împărăția lui Dumnezeu: a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Din acest motiv toată viața liturgică a Bisericii este ritmată de preamărirea Sfintei Treimi: „*Noi care pe heruvimi cu taină închipuim și făcătoarei de viață Treimi întreit-sfântă cântare aducem...*”. Totuși, trebuie precizat că pluralitatea formelor de expresie trebuie să comunice același conținut al dreptei credințe. De aceea, *limita pluralismului în Biserică este erezia*, pentru că afectează conținutul comun al credinței unice a Bisericii celei una.

6. Unitate pentru mântuire

Scopul prim și ultim al unității Bisericii este mântuirea și îndumnezeirea omului ca și comuniune de iubire a Persoanelor Sfintei Treimi cu persoanele umane în Biserică (cf. Ioan 1, 12-13). Părinții Bisericii ne învață că numai „*ceea ce este unit cu Dumnezeu este mântuit*” (Sf. Grigorie de Nazianz, *Epistula ad Cledonium*, 101). De aceea, prima cerință în păstrarea unității Bisericii este *mărturisirea dreptei credințe*, ca mărturisire a lui Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat în comuniune eternă cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, iar de la Întrupare, de asemenea, în comuniune eternă cu umanitatea asumată de El și unită cu El. Dreapta credință ne deschide nouă intrarea în Împărăția lui Dumnezeu și ne duce la mântuire (cf. Matei 16, 16-18, Romani 10, 9). În acest sens, *erezia ca rătăcire și cădere din comuniunea cea adevărată cu Persoanele adevărate ale Sfintei Treimi și schisma sau secta ca stări de dezbinare și autosuficiență sunt un obstacol în păstrarea unității Bisericii și în dobândirea mântuirii*. Lupta Apostolilor, a martirilor și a Părinților Bisericii pentru a păstra și a transmite *dreapta credință*, care a fost „*încredințată o dată pentru totdeauna sfinților*” (Iuda 3), și

lupta lor pentru *unitatea Bisericii* împotriva ereziilor și schismelor (cf. I Corinteni 3, 1-23) ne învață cât de mare este responsabilitatea noastră, a tuturor creștinilor, de a păstra și de a cultiva *darul sfânt al unității Bisericii ca dar al mântuirii* precum și cât de necesar este să creștem în unitate și să lucrăm pentru a readuce în comuniunea eclesială pe cei care, din vina noastră sau nu, s-au depărtat de Ortodoxie, de Biserica una, sfântă, sobornicească și apostolească. Unitatea Bisericii care izvorăște din comuniunea Sfintei Treimi, exprimată mai ales ca paternitate spirituală, filiație spirituală și fraternitate spirituală în viața sacramentală a Bisericii, ea însăși experimentată ca fiind Mamă spirituală, face din comunitatea eclesială *mai mult o familie spirituală a vieții în comuniune de iubire, decât o instituție pur juridică a unei unități formale, exterioare*. De fapt, în Biserică, formele exterioare liturgice și canonice sunt învelișul sau epifania conținutului profund al comuniunii divino-umane harice.

7. Unitatea eclesială – binecuvântare și bucurie în viața creștină

Este necesar să descoperim astăzi și *necesitatea legăturii profunde dintre înțelegerea Bisericii ca familie spirituală și a familiei creștine ca Biserica de acasă (Ecclesia domestica)*.

Criza spirituală prin care trece familia astăzi și provocarea noilor mișcări religioase ne cheamă să cultivăm mai profund viața comunității eclesiale locale ca viața unei familii spirituale mari, bazată pe comuniunea de credință și viață cu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. În același timp, este necesar să cultivăm *înțelegerea familiei creștine ca spațiu în care viața este dar sau binecuvântare a Sfintei Treimi, începând mai ales cu Botezul nostru săvârșit în numele și iubirea Sfintei Treimi*.

Faptul că Ortodoxia *n-a opus niciodată viața conjugală de familie vieții monastice*, ci mai degrabă folosește în viața monahală, într-un sens spiritual, expresii care vin din viața conjugală de familie, precum: *părinte, fiu, frate, mamă, fiică, soră*, este o mărturie clară a faptului că atât familiile conjugale, cât și comunitățile monastice sunt chemate să preaslăvească prezența iubirii Sfintei Treimi în ele, să păstreze și să promoveze unitatea Bisericii care binecuvintează atât sfințenia căsătoriei, cât și sfințenia vieții monahale.

Astfel, taina unității Bisericii nu se reduce la punctul ei culminant: celebrarea Sfintei Euharistii, ci ea se extinde și în viața cotidiană a tuturor membrilor Bisericii: clerici, monahi și mireni. Unitatea eclesială este un dar baptismal cultivat zilnic ale cărui roade se confirmă în Liturghie și în filantropie, în spiritualitatea euharistică și în misiunea socială (cf. Ioan 13, 35). În concluzie, unitatea eclesială ca și comuniune în libertate devine bucurie a mântuirii.

Unity of the Church – Its nature and goal

The International Theological Conference – held in Moscow between 17-20 November 2003 – has as topic 'The Orthodox Teaching of the Church'. The author of this study, presented at the Conference, is His Eminence Daniel, Archbishop of Iassy and Metropolitan of Moldavia and Bukovina. The unity of the Church is a permanent care for all the Christian communities in a more and more pluralistic and secularised society of the Europe of today.

Concerning the nature and the goal of the eclesial unity (chapter 2), one can notice a certain convergence in the Orthodox theology of today in affirming that 'the Most Holy Trinity is the source, the model, the goal of the unity of the Church'. The manifestation of this eclesial unity as an icon of the Trinity is clearly seen in the life of the saints (chapter 3), the people that understood that the unity realises itself in the hearts full of the Spirit of Christ, the Spirit of the Truth and of the Communion.

The Orthodox ecclesiology is also a deepening of the connection between unity and liberty. The title of the fourth chapter suggests this 'sacred unity in responsible freedom'. The intimate bond between the common content of the faith of the Church and the plurality of its expression (chapter 5) comes from the reality that in the Holy Trinity, "the unity is not uniformity", but comes from the Person of the Father and is the perichoresis-love, the mutual interiority and Self-giving of each and every Person to the others.

The first and last goal of this unity of the Church is the salvation and deification of the human persons (chapter 6). According to Saint Gregory of Nazians and to all the Fathers of the Church, 'only what is united with God is saved' (Epistula ad Cledonium, 101). Finally, the eclesial unity is a blessing and joy for the Christian life of the people. The Church is but a great family of which God is the Father. In this sense, the Orthodox Church never opposed the family life to the monastic life and uses in a spiritual sense expressions and words coming from the family life into the monastic one, like: father, son, brother, mother, daughter, sister.

So, the mystery of the unity of the Church does not reduce itself to its culmination: the celebration of the Holy Eucharist, but extends itself in the daily life of all the believers. The eclesial unity is a baptismal gift daily cultivated and blossoming in liturgy and philanthropy, in the eucharistic spirituality and in the social mission.

In conclusion, the eclesial unity as a communion in freedom becomes the joy of salvation.